

הרב יעקב דוד אילן

מראשי ישיבת כנסת יצחק חדרה

ומח"ס משא יד ד"ח

הצלת חברו במקום סכנה למציל, ובדיני גואל הדם

כתב הרמב"ם בהל' רוצח ושמירת נפש (פ"ז ה"ח): "הגולה אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם ואפי' לדבר מצוה או לעדות כו' ואפי' להציל נפש כו' ואפילו כל ישראל צריכין לתשועתו כיוצא בן צרויה אינו יוצא משם לעולם עד מות הכהן הגדול, ואם יצא התיר עצמו למיתה כמו שביארנו" ע"כ.

ומקור הדברים במתני' במסכת מכות יא, ב: "ואינו יוצא לא לעדות מצוה ולא לעדות ממון ואפי' ישראל צריכים לו ואפי' שר צבא ישראל כיוצא בן צרויה אינו יוצא משם לעולם" וכו'. ובאור שמח על הרמב"ם שם כתב: "דלהכי הוסיף הרמב"ם דהתיר עצמו למיתה, דהוסיף רבינו טעם למה אינו יוצא הלא פקוח נפש דוחה כל המצות ומכש"כ פקוח נפש דכל ישראל, ואסתר תוכיח, רק דכנגד הטבע אין לנו להוסיף אחרי מצות יוצר הטבע, חוקר כליות ולב הוא אמר כי אם יחס לבב הגואל להרגו אין לו משפט מות תו אין יכולים ב"ד להמיתו, וכיון שהותר דמו לגואל הדם אין לו להכניס עצמו בספק סכנה עבור הצלת חברו מסכנה ודאית, ומוכח מזה דלא כהגהות מיימוני בשם ירושלמי דתרומות שהובא בכס"מ פ"א דחייב להכניס עצמו בספק סכנה" עכ"ל.

ועד"ז כ' בערוך השלחן (חו"מ סימן תכה סנ"ז) דכיון דאם יצא הותר דמו א"א לומר לו שיתיר דמו בשביל אחרים, ועוד תי' הערוה"ש שם דכיון שנתגלגלה על ידו הריגת נפש רחוק הוא שיתגלגל זכות על ידו, ולהלן שם הסתפק ברוצה לצאת אם מוחין בידו, או דאינו יוצא משם היינו דאין כופין אותו לצאת עי"ש. אולם, בחשק שלמה במכות (שם) חידש דה"נ יכול לצאת לפקו"נ, אלא דמתני' קתני דצריך לחזור אח"כ לערי מקלט. וע"ע בתפא"י במשניות שם שכ' דהחידוש במתני' דאף אם האויר בעיר מקלט מזיקו וסכנה הוא לו דחייב להשאיר בערי מקלט.

ולפי תירוץ האו"ש יתחדש דהיכא דהרוצח נהי' חולה מסוכן בהיותו בערי מקלט, ה"נ יכול מדין פקו"נ לצאת להתרפאות. אמנם, לדברי התפא"י הנ"ל יש לדון דה"נ אינו יכול לצאת מע"מ, וצ"ב הטעם דהרי הוי אנוס בזה שהוא חולה שיש בו סכנה. והאחרונים (המובאים באוצר מפרשי התלמוד שם) הוסיפו להקשות דאמאי לא נימא דיוכל לצאת להקריב פסח או לעליה לרגל, או מצות כבוד אב וכיוצא שהן מצוות חמורות, ונימא דדחי לאיסור של יציאה מערי מקלט.

פיקוח נפש דוחה מצוות ואינו דוחה עונשי ב"ד

ולכאורה נראה ליישב את כל הקושיות, דהכא ל"ש כלל דינא דפקו"נ דוחה את כל המצוות, דפקו"נ דוחה מצוות ואיסורין משום דוחי בהם כתיב, אבל היכא דמחוייב עונשין בזה ל"ש דחיה

מחמת וחי בהם, וכגון באחד שחייב סקילה על חילול שבת, הרי פשוט דאפי' אם כל ישראל צריכין לו לפקו"נ, לא נימא דנעכב דינו, כיון דהוא מחוייב בעונש, וכדשנינו בערכין ז. דהאשה שיצאה ליהרג אין ממתניין לה עד שתלד [וכמ"כ משמע דאין ממתניין לה עד שתניק את הולד משום פקו"נ]. וא"כ ה"נ נראה במחוייב בעונש גלות [דגלות מלבד דהוי דין הצלה עליו מגוה"ד, הוי עונש וכפרה, כמבואר בראשונים בריש מסכת מכות, ושם בריש פרק שני, ולהכי גם בהרג בעיר מקלט גולה מעיר לעיר, וכן מוליכין עצמותיו לערי מקלט כדי שיהא לו כפרה], אין עונשו נדחה מחמת פקו"נ. וכפי הנראה דהאחרונים שלא תירצו כן ס"ל דהעונש דגלות נובע מהמצוה ללכת לעיר מקלט ולהתכפר, ומכיון דהמצוה נדחית מפני פקו"נ או מצוה חמורה, להכי נדחה גם העונש.

אך בעיקר הדין דאין יוצא מעיר מקלט, יש להעיר דכיון דיצא להצלת כלל ישראל ליהוי כיצא הרוצח מערי מקלט בשוגג דאסור לגוא"ד להרגו, ואם הרגו נהרג עליו, כמש"כ הר"מ בפה"מ, ועמדו בזה בכלי חמדה בפ' מסעי ובשעורי רבי שמואל במכות שם. אמנם, בר"מ בהל' רוש"נ פ"ה הי"א הזכיר רק דביצא בשוגג מע"מ והרגו גוה"ד בשוגג גולה ולא הזכיר דבהרגו גוה"ד במזיד נהרג, והמנ"ח במצוה תי נקט בד' הר"מ דה"נ בהרגו גוה"ד נהרג עליו. אך בערל"ג להלן יב בתו"ד כ' דביצא בשוגג והרגו גוה"ד במזיד פטור כמו בהרגו בדרך וכו', ודבריו מחודשים דהרי בהרגו הגואל הדם בדרכו לערי מקלט דפטור היינו מדין פן יחם לבבו [אבל בודאי דלכתחי' אסור להורגו, ורק דאינו נענש בהרגו, וכמו שביאר בפ' העמ"ד בפ' מסעי דפטור מעונשים מחמת דהוי כעין אנוס בהריגת הרוצח דיחם לבבו, וכ"כ בדברי יחזקאל (סימן כג) דהגוה"ד יש לו איסור רציחה בהרגו בהליכתו לע"מ ופטורו הוא כאונס דלא יחם לבבו], וזה רק בדרכו לע"מ, אבל בהיה בע"מ בעונש גלות ויצא, כבר פקע פטורו של הגוה"ד בהרגו מחמת לא יחם לבבו [ובמשנ"ל פ"א הט"ו הסתפק אם שרי ליה לרוצח להרוג את גוה"ד דהבא להרגך השכם להרגו, ומסתבר דספיקו הוא דוקא כשיצא הרוצח מהע"מ, דאז רשות או מצוה לגוה"ד להרגו, אבל בדרך הליכתו מיד אחר הרציחה דאסור לגוה"ד להרוג את הרוצח ורק בהרגו אינו נהרג עליו, בזה ודאי דמותר לרוצח להשכים ולהרוג את הגוה"ד].

עוד יש להעיר דאמאי אינו יכול לצאת מע"מ להצלת אחרים, ומש"כ האו"ש והערוה"ש דהוי סכנה מחמת הגוא"ד, נימא לגוא"ד שבכה"ג אסור לו להורגו, או שנעמיד שומרים שלא יוכל להורגו, וכן נ"מ בגוונא דליכא גוה"ד, כגון בהרג עבד, דיהיה מותר לו לצאת מע"מ להצלת כלל ישראל, ולגבי כל אדם שניחוש שיהרגוהו נעמיד שומרים.

והנה, ברמב"ן מכות ט. כ' דשייך לחייב בן נח וגר תושב במיתה על הריגת ב"נ וג"ת בשוגג, הואיל וגם בישראל בשוגג דגולה אית בהו חיוב מיתה ביצא מגלותו דגוה"ד יכול להורגו, ולכאורה כוונת הרמב"ן היא משום דגוה"ד הורגו אם הוא יוצא מערי מקלט, ונמצא דהגלות בערי מקלט יכול להביאו למיתה, אך מהא דגוה"ד יכול להורגו בהליכתו לערי מקלט מחמת דלא יחם לבבו, בזה לא מיקרי חיוב מיתה, דהרי בזה ה"נ איכא איסור לגוה"ד להורגו, ורק דאינו נהרג עליו מטעם אונס. והוא כנ"ל, דהא דגוה"ד יכול להורגו בדרכו לעיר מקלט, והא דהוא יכול להורגו ביצא במזיד מע"מ, תרי דיני נינהו, דבדרכו לע"מ אסור לגוה"ד להורגו,

וחשיב רוצח, אלא שהוא פטור, דכי יחם לבבו אמרה תורה, והוי כעין פטור אונס וכנ"ל, אך ביצא מע"מ במזיד נחלקו תנאים במכות שם אם הוי מצוה או רשות ביד גוה"ד להורגו, ובפשטות היציאה מחייבת את הרוצח במיתה.

ומעתה דברי הרמב"ן צ"ע, דהרי ביצא מערי מקלט מה שנהרג אינו אלא משום היציאה מערי מקלט, ומ"ש לומר דמשום כך נחשב שיש חיוב מיתה בישראל שהרג את חברו בשוגג, הלא חיובו הוא בגלות אלא שאם יצא מערי מקלט באיסור דמו הותר. והנה, מבואר עוד ברמב"ן דגלות הוי עונש לענין זה דביצא חוץ לתחום נהרג, וכ"נ בשע"ת שער ד, אך תמוה דאמאי נחשב משו"ז לעונש, הרי הוי דין נפרד דביצא מערי מקלט חייב מיתה לגואל הדם וכמו שנבאר להלן, ומוכח דזהו מעיקר דין הגלות דגוה"ד הורגו ביצא מתחומו. וע"ע בר"מ פ"א מסנהדרין ה"ב דגלות כנפשות ובעי ב"ד של עשרים ושלשה, ומוכח דהגלות הוי עונש לגלות בערי מקלט ושם יצא דמו הותר לגוה"ד. ובמאירי כתובות לו מבואר דשייך קלבד"מ בגלות דאין לוקה ומשלם ע"כ דהוי עונש.

והנה, בודאי דבערי מקלט איכא ב' ענינים - חדא דהוי הצלה מגוה"ד, ועוד דהוי עונש וכפרה, והרי הדין הוא דגם בהורג עבד, דאין לו יורשים ואין לו גוה"ד, דגולה, וכן בעד זומם, דסד"א בריש מסכת מכות דגולה אף דל"ל גוה"ד, והיינו מדין הכפרה דגלות [וע"ע ברש"י עה"ת (בראשית ט-ה) וכן ברמב"ן (בראשית ד-יא), שכ' דעונש הרוצחים גלות, אך הוי גם דין כפרה, ובריטב"א ריש מכות כ' דל"ה כפרה ממש דבעי מיתה כ"ג, וז"ל דשאני גלות דאינו כפרה ממש ומיתה כהן גדול היא שמכפרת עליו וכו', ובאו"ש רוש"ן פ"ו הוכיח מהא דמוליקין עצמותיו לע"מ דהוי כפרה ולא רק כהצלה מגוה"ד].

אכן, יש לדון אם דין גלות ודינא דביצא מע"מ גוה"ד יכול או מצווה להורגו, חד דינא הוא, ומדיני הגלות הוא דאם יצא אפשר להורגו, או דתרי דיני נינהו ושייכא קיום דין גלות אף בגוונא דאם יצא לא יוכל גוה"ד להורגו. והנה, בהורג עבד, דאין לו חיים וליכא גוה"ד, הדין הוא דגולה, והעיר האו"ש מכאן על המהרש"א: שכ' דגלות הוא מפני גוה"ד, דהרי גם באין לו גוה"ד גולה. אכן י"ל עפ"י הגמ' סנהדרין מה דמעמידין לו גוה"ד, ועי' היטב בחי' הר"ן שם דהקשה דלמ"ד דרק גוה"ד הורגו מאי מהני, אכן י"ל דמה שמעמידין לו גוה"ד הינו שיהא נעשה במקום גוה"ד, ומ"מ משכח"ל גוונא, כגון בספק אם חייב גלות, דהמשנ"ל בהל' רוצח שם כ' דאינו גולה דמספק איך נימא דגולה דהא אם יצא יהרג ע"י גוה"ד, והמנ"ח (מצוה תי) כ' דגולה משום דספק כפרה לחומרא. ולכאורה, י"ל דה"נ גולה ומ"מ גוה"ד לא יוכל להורגו. וכן נ"מ בהודאת עצמו שהרג בשוגג, דכ' הריטב"א ריש מכות דאינו גולה מפני שיתחייב מיתה ע"י גוה"ד, דמ"מ נימא דיגלה, וביצא מע"מ לא יוכל גוה"ד להורגו.

חומרת איסור רוצח בשוגג

ונראה לחדש בדעת הרמב"ן דס"ל דביצא מעיר מקלט דמצוה לגוה"ד להורגו, היינו דכה"ג חייב מיתה משום רציחתו, ומשום דגם בשוגג הוי רציחה אלא דכ"ז שהוא בעיר מקלט ומקיים

את עונש הגלות חס רחמנא עליו ופטרתו הגלות ממיתה, וכדברי רש"י בסנהדרין (נו ע"א ד"ה כיוצא) שכתב: "ואילו שפיכות דמים בשוגג שפ"ד גמור הוא אלא דרחמנא חס עליה" ע"כ. ומבואר דרציחה שאני מכל העבירות וגם בשוגג הוי רציחה, ועמד בזה זקני, הגאון הנודע רבי יצחק אריאלי זצ"ל, בספרו עינים למשפט במכות שם ע"י בדבריו.

ונראה דהביאור הוא דברציחה אין חיובו רק משום מעשה הרציחה אלא החיוב הוא משום התוצאה שאיבד נפש, ולכן ברוצח במזיד גם בהרג ע"י כוחו או ע"י דכפתו לפני ארי או במצמצם דחייב מיתה, ורציחה חמיר דגם בשוגג היה צ"ל מחוייב מיתה מחמת התוצאה, ורק רחמנא חס עליה כדפרש"י. ולפ"ו נראה לי לומר דמה שגואל הדם יכול להורגו ביצא מע"מ, אין זה דין שחל ביציאתו מע"מ, אלא דבגמ"ד חל חיוב מיתה, ורק יש דין גלות להצילו ממיתה כשהוא מקיים חובת הגלות, אבל אם הוא יוצא במזיד מעיר מקלט ואינו מקבל עליו את עונש הגלות שוב הוא חייב מיתה על רציחתו בשוגג. ומה"ט יש לדון דבהזיק כשהוא בחוץ לע"מ, נאמר קלבד"מ משעת גמ"ד כ"ז שהוא חוץ לע"מ, ולא רק בשעה שיצא מע"מ. וראה באו"ש בהל' חובל ומזיק פ"ח דאכנ"כ דכל רגע שהוא מחוץ לע"מ חל עליו חיוב מיתה ופוטור מקלבד"מ.

ונ"ל נ"מ מחודשת דהיכא דיצא במזיד מע"מ, אף בגוונא דאח"כ נכנס חזרה לע"מ יוכל גוה"ד להורגו, דכבר נעשה גברא קטילא ונתחייב מיתה על הרציחה בשוגג מחמת יציאתו מהגלות, וממילא גם בנכנס חזרה לע"מ יוכל הגוה"ד להורגו, והוא חידוש גדול. ונראה דזו כוונת הר"מ פ"ה ה"י נכנס לעיר מקלטו ויצא חוץ לתחומה בודון הרי זה התיר עצמו למיתה ורשות לגואל הדם להורגו ע"י"ש.

ובזה מבואר מש"כ החזו"א במכות שם, דגם במתעכב במזיד מליילך לע"מ הוי כיצא במזיד מע"מ. ונראה להסביר עפ"י דברינו דאף היכא דאין מעשה יציאה מע"מ, אבל כיון דהוא מתעכב מלהיכנס לע"מ חיובו חוזר לרציחה בשוגג דמחייב מיתה היכא דליכא חס רחמנא דגלות. ובוזה ניחא גם דעת הקצות דגם קודם גמ"ד יכול גוה"ד להורגו, והיינו כיון דמחוייב הוא מיתה גם על רציחה בשוגג, וע"ע בחוות יאיר בתשובה סימן קמו.

ולדברינו יש להוסיף, בהא דביצא מע"מ במזיד דגוה"ד הורגו, אם הטעם בזה הוא מחמת האיסור שיצא מע"מ, או מחמת המציאות, דכיון דאינו בעיר מקלט הותר דמו לגוה"ד או לכל אדם, וגם בהיכי תימצוי שלא עבר איסור ביציאתו מותר לגוה"ד להרגו, וכגון ביצא לדבר מצוה או לפקו"נ, דאפי' נימא דל"ל איסור מ"מ כיון דאינו בע"מ ואינו מקיים עונש הגלות יכול גוה"ד להרגו. וכן נ"מ היכא דלא הייתה יציאה בפועל מע"מ, אלא דבטל ממנה דין ע"מ, כגון דאין בה כעת זקנים [ע"י ספק המנ"ח מצוה תי אם תליא בשעת קליטה], דבוזה י"ל דכיון דאין יציאה מע"מ ובודאי שהוא לא עבר איסור, א"כ גוה"ד שהרגו חייב עליו.

והנה ברש"י ב"ק מג: (ד"ה מה אדם) הביא מיעוט דקטן שהרג פטור דכתיב (ויקרא כד) ואיש כי יכה איש ולא קטן, היינו דסד"א דשייך חיוב רציחה גם בקטן, וחזינן חומר רציחת ישראל דגם בשוגג הוי בר חיובא. ומצינו בהל' נשיאות כפים בר"מ ובטו"ש"ע דכהן שהרג בשוגג לא ישא כפיו, והר"מ וטו"ש"ע הוסיפו אף בהרג באונס. וע"י בשבות יעקב (ח"ג סימן קמו) שדן בהורג בשוגג

אם נפסל לעדות דמקרי רשע, והסיק דאינו נפסל לעדות, ובסו"ד הביא דכ"ה להדי' במתני' יא: דרוצח שגלה אינו יוצא משם לא לעדות מצוה וכו' הרי דכשר לעדות, והיינו משום דל"ל שם רשע אלא במזיד, וכ"ה בתוס' הרא"ש בכתובות לה. עי"ש. הא מיהא מוכח דגם בשוגג מיקרי רוצח ולהכי פסול הכהן שהרג בשוגג לנשיאת כפים. עכ"פ מבואר דהגלות הוי עונש והיא מכפרת במקום החיוב מיתה דידיה, ואשר ע"כ י"ל ביצא מע"מ, כיון דהוא אינו מקיים את עונש הגלות הדר דיניה וביציאתו הוא מתחייב מיתה על הרציחה בשוגג, וכ"נ בר"ן סנהדרין מה עי"ש.

ועי' היטב בלשון הר"מ פ"י ממלכים ה"א שכ' דב"נ אין חייב על מצותיו בשוגג חוץ מרוצח דנהרג ע"י גוה"ד, הרי דגוה"ד הוי כחייב מיתה בשוגג לגוה"ד דהורגו. ומעתה ניחא מה שהוכיח הרמב"ן דשייך חיוב מיתה בישראל גם בשוגג, וכן נראה בדברי הרמב"ן מכות ב: דמשמע דבגלות איכא חיוב מיתה לענין דהוי בספק מיתה של גוה"ד, וכן נראה בריטב"א לעיל (שם ב, ב ד"ה ת"ר) וכן בסוגין שהביא את הרמב"ן ואזיל לשיטתו. וזש"כ הרמב"ן הכא דחזינן דגם בשוגג הוי רציחה שהרי חייב מיתה ע"י גואל הדם, ואם הוי חיוב חדש מחמת יציאתו מערי מקלט מה שייך למילף מהכא לב"נ דנהרג בשוגג כמו בישראל, ומוכרח להדי' כמש"נ.

היוצא מעיר מקלט מחיל עליו חיוב מיתה כהורג במזיד

ולפ"ז יש לדון בעיקר דברי האור שמח והערוה"ש הנ"ל, שנקטו דהא דאפי' כל ישראל צריכין לו אינו יוצא מעיר מקלט, דה"ט דאינו מחוייב להכניס עצמו לספק סכנה בשביל הצלת חברו. ונראה דשאני הכא, דביוצא מעיר מקלט חל עליו דין אין לו דמים, והוא מתיר עצמו למיתה ע"י הגוה"ד, כלשון הגמ' והרמב"ם, ומבואר היטב עפי"מ שנתבאר דעל ידי זה שהוא יוצא מעיר המקלט חל עליו דין מיתה מחמת רציחתו, ולכן י"ל דהוא אינו חייב בשביל הצלת חברו להתחייב בחיוב מיתה, דהרי ביציאתו הוי גברא קטילא, וגם אם נשמור אותו מגוה"ד ואין לו ממנו סכנה, ג"כ אינו יוצא מע"מ להצלת כלל ישראל, כי עי"ז הוא מחיל על עצמו חיוב מיתה על רציחתו והוי גברא קטילא, אף אם בפועל גוה"ד לא יהרגהו.

חיוב גלות הוא חיוב לגואל הדם

ויש להוסיף ולחדד את הדברים, דנראה דבהרג בשוגג דדינו בגלות, נעשה מחוייב מיתה לגואל הדם לגבי שאם יצא מע"מ הגוה"ד יכול או מצוה להורגו, וכפי שכתבו האחרונים (הובאו בארוכה בשעורי רבי שמואל מכות דף ו עמוד רפ) בדעת המרדכי סנהדרין סימן תרצה, דקרובי הנרצח פסולים להעיד כיון דהרוצח חייב גם משום החיוב לנרצח, ה"נ הרוצח בשוגג נעשה כמחוייב מיתה או גלות לגואל הדם, ומסתבר דקרובי הנרצח אינם יכולים לחייבו בגלות בעדות כמו דאינם יכולים לחייבו מיתה, דבתרוייהו הוי חיוב לחברו הנרצח ולהכי הקרובים פסולים. ויסוד הדבר דגלות הוי חיוב לגוה"ד מפורש כן בש"מ כתובות לז: (ד"ה ואין לוי) וז"ל: "חומר הוא שהחמירה התורה עליו דבלאו הכי נמי היה מתכפר אלא להפיס דעתו של גואל הדם הוא" ע"כ, שהחמירה התורה עליו דבלאו הכי נמי היה מתכפר אלא להפיס דעתו של גואל הדם הוא" ע"כ,

וכע"ז לשון הריטב"א לפנינו, דבגלות הוי מחוייב לגוה"ד. ונמצא דגואל הדם הוא התובע בגלות, ובספרי מפורש דמצוה ביד גואל הדם לרדוף את הרוצח לעיר מקלטו. וכתב הגרי"פ על הרס"ג ל"ת רעח דהוי חובת על גוה"ד, ומפורש כמש"כ. ולפ"ז ניחא היטב הא דאינו יוצא מערי מקלט, אף לדבר מצוה, דמשועבד הוא לגואל הדם להיות בגלות.

ובזה מיושבת היטב קושית האור שמח והערוה"ש דאמאי אינו יוצא משום פקו"נ, והם תי' דאינו מחוייב להכניס עצמו לספק סכנה בשביל הצלת חברו, אך נראה דכיון דהרוצח מחוייב בגלות להתכפר והוא חיוב לגוה"ד כדפי', א"כ שפיר אין עליו חובת הצלת אחרים למנוע חיובו לגוה"ד בעונש הגלות, וגם להציל עצמו אינו יכול לצאת מע"מ, שהרי הוא מחוייב מיתה וגלות לגוה"ד, וכמו דאי' בב"ק ס: דאינו יכול להציל עצמו בממון חברו, ה"נ הכא דהוא מחוייב בגלות לגוה"ד, שוב אינו יכול לצאת להציל אחרים או את עצמו ולגרע את זכותו של גואל הדם, ודוק היטב.

ונראה דכן מוכח ממש"כ הר"מ בהל' רוש"נ פ"ז הי"ג רוצח ששב לעירו אחר מות הכהן גדול הרי הוא כשאר כל אדם ואם הרגו גואל הדם נהרג עליו שכבר נתכפר בגלות ע"כ, הרי דטעם דגוה"ד נהרג עליו הוא משום שנתכפר על חטא הרציחה בגלות, ואם נאמר דטעם דהותר דמו הוא משום יציאתו באיסור מע"מ, א"כ לא צריך לטעם הר"מ דנתכפר, אלא פשוט דכיון דמת כ"ג אין לו מצוה וחיוב להשאר בע"מ ומותר לו לכתחילה לצאת, וממילא ליכא חיוב מיתה ביציאתו. אלא מוכח דטעם דהותר דמו הוא משום דביציאתו הוא חייב מיתה לגוה"ד על הרציחה, כיון דבשוגג יש לו חיוב גלות כלפי הגוה"ד, ואם הוא יוצא מהגלות הוא חייב מיתה לגוה"ד. ולהכי כ' הר"מ דבמת כ"ג כבר נתכפר בגלות על הרציחה, ולהכי גוה"ד שהרגו חייב.

יציא בשוגג מערי מקלט

והנה, לעיל הבאתי את קושיית האחרונים דנאמר דמה שיצא להציל חשיב כיצא בשוגג ואין גוה"ד יכול להורגו, אכן נראה דזה לא חשיב שוגג, דמ"מ ביציאתו הוא מבטל מעליו עונש הגלות כיון דמ"מ הוא יוצא מרצונו. ואף דהוא יוצא לצורך הצלה, אך מ"מ כל יציאה מרצונו חשיבא דהוא מבטל עונש הגלות, ולהכי גוה"ד יכול להורגו, דהרוצח מחוייב מיתה לגואל הדם וזו זכות של הגוה"ד להורגו מדין קרובי הנרצח, וכנ"ל. והא דביצא בשוגג אסור לגוה"ד להרגו והוא חייב עליו, היינו משום דביצא בשוגג נחשב שעדיין הוא בעיר מקלט, דכיון ששגג במקום התחום נחשב שעדיין הוא בע"מ, ועי' בריטב"א יב. שכ' דשוגג היינו ששגג בתחום או באומר מותר, והיינו דנחשב שעדיין הוא בתוך התחום דלא ביטל עונש הגלות כיון דהיה אומר מותר ביציאתו. ולשון הריטב"א שם דבשגג כיון דדעתו לחזור הוי עדיין כקלוט בע"מ, וניחא היטב דביצא בשוגג מערי מקלט גוה"ד חייב עליו אם הרגו, אף דמ"מ אינו בע"מ והוא לא מקיים את עונש הגלות. אכן החילוק בזה הוא דדוקא ביצא בודון בזה הוא מבטל מעליו את עונש הגלות ולהכי הוא מתחייב מיתה לגוה"ד, דכיון דהוא אינו מקיים עונש הגלות, מה שחס רחמנא עליו, שוב ממילא הוי בר חיוב מיתה על רציחתו, כמש"נ לעיל, אבל ביצא בשוגג חשיב שעדיין הוא

בגלות בעיר מקלט, לענין זה שהוא לא מבטל את עונש הגלות. וזהו שכ' בריטב"א יב. דביצא בשוגג דעתו לחזור ולא נפקע מיניה דין קליטה, והביאור הוא דאין ההצלה רק מחמת היותו בעיר מקלט, אלא ההצלה היא מחמת שהוא מקיים עליו "דין גלות", והיינו דמחמת שהוא מקיים את עונש הגלות להכי הוא נפטר מחיוב מיתה על רציחת השוגג. ומתבאר דתרי ענינים הם - דין ערי מקלט ודין גלות, דערי מקלט ה"נ הוי הצלה מגוה"ד, אבל דין גלות הוא המפקיע מהחיוב מיתה וכמש"נ.

ובדברינו נראה ליישב את קושיית האחרונים דבהוציאוהו מע"מ לב"ד אמאי גוה"ד יכול להורגו, נימא דחשיב שיצא בשוגג מע"מ, דהא הוא כבר היה בגלות קודם הגמ"ד ולמנ"ח הוי עליו דין גלות. ונ"ל דדוקא כשיצא בשוגג, דהוי כטעות ואם היה יודע היה חוזר, בזה הוא חשיב כמו שהוא נמצא בע"מ, אבל כשמביאין אותו לב"ד שוב אין מקומו כעת בע"מ ול"ה כנמצא שם, ולכן ס"ל להר"מ והמאירי דגוה"ד פטור עליו גם כשהרגו בדרך לב"ד, כיון דבמציאות אינו בע"מ וקודם גמ"ד אזלי בתר המציאות, משא"כ אחר גמ"ד והיה בע"מ ויצא בשוגג בזה נחשב דעדיין הוא בע"מ.

ועי' במנ"ח (מצוה תי) שכ' גבי קלטו מזבח, דאח"כ בגמר עבודה הוא הולך לע"מ, וכתב שם בדברך הוי כיצא בשוגג וגוה"ד חייב עליו. ויש לדון בדבריו, דזה אינו נחשב יציאה בשוגג, כיון דהרי עדיין לא היה בע"מ, וקליטת מזבח לא חשיבא לענין זה כע"מ, דקליטת מזבח הוי הצלה גרידא אבל אינו נחשב כקיום חובת גלות להפקיע מגוה"ד דין כי יחס לבבו. ועי' ברמב"ם פ"ו הי"ב המזבח קולט וכו' לפיכך ההורג בשגגה וקלטו מזבח והרגו גוה"ד הרי זה נהרג עליו כמי שהרגו בתוך עיר מקלט, ומבואר דמזבח קולט דנהרג עליו גוה"ד ה"ד בהרגו שם, היינו כשקולטו מזבח ממש, וכן מבואר בר"מ שם בהי"ג, שכ' דאין קולט אלא כהן ועבודה בידו אבל זר או כהן שאינו עובד בשעה שנהרג כו' אינו נקלט. ומבואר דכל שאינו עובד בשעה שנהרג ממש, ליכא בזה דין קליטה דמזבח. ולכאורה, נימא דהוי כיצא בשוגג, ומבואר להדי' דמזבח ל"ח דין גלות וע"מ למיחשיב כמי שיצא בשוגג, דודאי שהרוצח אינו נחשב דנקלט בע"מ לומר דהוי כיצא משם בשוגג. והמנ"ח (שם) כתב דבהניח עבודתו במזיד הו"ל כיוצא מעיר מקלט במזיד, וכל ההורגו אינו נהרג עליו, וכן אם גמר עבודתו ולא הלך במזיד הותר דמו. אך לדברינו זה אינו, כיון דמזבח ליכא קיום דין גלות, והוא רק דין דמזבח קולט ומציל, ולכן כ' הר"מ דמי שקלטו מזבח מוסרין לו שומרין ומגלין אותו לעיר מקלטו, וא"כ למש"נ דיציאה מחייבתו משם דיצא מגלות, ז"ש רק ביצא מעיר מקלט ולא ביצא ממזבח וכדפי'.

ובגמ' מכות י. אמרי' דרבו שגלה מגלין ישיבתו ומקשינן דהא תורה קולטת וכו', וצ"ע דהרי מ"מ בעי גלות וכמו דמזבח קולט מגוה"ד ומ"מ אחר עבודתו הולך לגלות בע"מ, משום כפרה עונש, ה"נ בלומד תורה. והנה, בריטב"א שם נראה דיוק שכ' דבית המדרש קולט, היינו דאין הקליטה מחמת זה שהוא לומד תורה אלא מחמת זה שהוא לומד בבית המדרש, ושפיר להכי סד"א דלא בעי לגלות דהבית המדרש הוי הערי מקלט, ומה"ט הסתפקתי אם נשים הלומדות תורה ג"כ תורתן תגן עליהם מפני גואל הדם שהרי מ"מ אינם חייבות בת"ת ועיב"ז [עוד מוכח בגמ' דרך ברבו שגלה גולה ישיבתו, אבל בתלמיד שגלה דמגלין רבו, אין מגלין ישיבתו, וכ"כ

בעל"ג, והיינו משום דבזה רבו יכול לצאת לשיבתו והוא רק ילמד עם תלמידו בגלות ויחזור לשיבתו].

ועי' בר"מ פ"ז הי"ג דבמת כ"ג נתכפר לו בגלותו, ומשמע דהיכא דנגמר דינו ולא גלה לא נתכפר ואולי גוה"ד שהרגו פטור, אך היכא דיצא מע"מ במזיד ל"מ מיתת כ"ג, וכן הסיק החשק שלמה במכות דף יב ע"א. אולם, החזו"א נקט דגם ביצא במזיד נתכפר במיתת כ"ג. אכן, לכ"ע ביצא בשוגג נתכפר במיתת כ"ג, ועי' בזה בערל"ג, והביאור מוכרח כמש"כ, דביצא בשוגג נחשב הדבר דעדיין הוא בע"מ דהוא מקיים את עונש הגלות שעליו.

הורג גר תושב בשוגג

והנה, ברמב"ם בפ"ה ה"ג כ' דבהרג גר תושב גולה, והכס"מ מחקו וכפי שהשיג הראב"ד, אך בכל הנוסחאות אי' כן בר"מ שם וכן בפה"מ, וצ"ע דבפ"ב כ' הר"מ דבהרג במזיד גר תושב אינו חייב מיתת ב"ד, וא"כ איך שייך לומר דבמזיד גולה, הרי בודאי בהורג טריפה או עובר בשוגג אינו גולה, כיון דבמזיד אינו חייב מיתת ב"ד על רציחה, וא"כ מהיכי תיתי דעל הריגת ג"ת בשוגג חייב גלות. ובשו"ת הרדב"ז (שציינו בס' המפתח שם) כ' דגולה מחמת חיוב כפרה, וכ"ג בריטב"א ט., אלא דלפ"ז נראה דאם יצא מע"מ אין יכול גוה"ד להורגו, דל"ש לומר דגוה"ד יכול להורגו, כשדינו דבהרג במזיד אינו חייב מיתת ב"ד, ובס' המפתח ציינו לצ"פ תניינא שדן בזה עי"ש.

והנה, הר"מ בהל' מלכים פ"י ה"א כ' דבכ"ג בעבר על מצותיו בשוגג פטור חוץ מרוצח בשגגה דגוה"ד פטור עליו, ומשמע בר"מ דב"ג יש לו חיוב מיתה על רציחה בשוגג לענין גוה"ד. ומסתבר דזהו דין גוה"ד של לא ייחם לבבו, דבכ"ג דלית ליה דין גלות נשאר על הגוה"ד כל הזמן דין כי יחם לבבו, והרי הר"מ לא הזכיר דכל אדם פטור עליו, דזה נאמר רק ביצא מעיר מקלט, ובכ"ג ליכא דין ערי מקלט, וע"כ דקאי על גוה"ד של לא יחם לבבו. ומעתה צ"ע, דהרי בד"ז הוי רק פטור מעונשין אבל איכא איסור רציחה על הגוה"ד, וא"כ גבי ב"ג נימא דאזהרתן זוהיא מיתתן ויהא חייב? וצ"ל דבדין לא ייחם לבבו הוי פטור מדין אונס, וכנ"ל, וז"ש גם בכ"ג, דלהכי גוה"ד בכ"ג פטור מדין אונס וכיוצא. והא דלא כ' הר"מ האי לישנא גם בישראל דהוא חייב על רציחה בשוגג מיתה ע"י גוה"ד, נראה דבישראל בכי יחם לבבו הרי אסור לו להרוג ורק דאינו חייב עליו, אבל בכ"ג דל"ל ערי מקלט נראה דליכא אף איסור לגוה"ד להורגו, ושפיר כ' הר"מ האי לישנא.

קליטת מזבח בכהן שנודע שהוא חלל

והנה, ברמב"ם שם פ"ה הי"ג כתב ואינו קולט אלא כהן ועבודה בידו אבל זר או כהן שאינו עובד בשעה שנהרג וכו' אינו נקלט. ויל"ע בכוונת הר"מ שכ' דאינו קולט זר או כהן שאינו עובד, דהא כיון שכתב הר"מ דבעי' כהן העובד א"כ פשיטא דאינו קולט זר. ואולי הר"מ אתי לרמוז על טעות דיואב, דזר היה כדאמר' בסוגין. אך נראה לחדש בזה, ובהקדם דברי המנ"ח

במצוה תי אות כב, שכתב דחלל כיון דעבודתו כשרה ה"נ המזבח קולטו, דלענין זה הוי ככהן אף שהוא כזר לכ"ד וכו'. ונראה דהר"מ אתי לאפוקי מסברת המנ"ח, דאדרבא דאף דחלל שעבד עבודתו כשרה היינו אף דהוי זר, אבל ל"ה עבודת כהונה, ונקדים לזה כמה יסודות בדין עבודת חלל כדלהלן.

הנה, כבר חקר בדבר אברהם (ח"א סימן כו) אם עבודת חלל כשרה בתורת עבודת כהונה או דאף דהוי זר עבודתו כשרה, ועי"ש דתלי ליה בפסוקי הבבלי בקדושין סו ובירושלמי שם בהא דעבודת חלל כשרה. אולם, בכמה ראשונים מבואר דעל עבודת חלל, אף דהיא כשרה, הוא עובר באיסור זרות, כמש"כ המנ"ח מצוה רעה ובמצוה שצ, ועי' בגבו"א בתענית יז: (ד"ה דבר) שהוכיח כן, וכ"כ בתורע"א (זבחים רפ"ב). וברמב"ן בסה"מ (ל"ת עג) כתב דחלל שעבד אינו חייב מיתה מצד זרות, ועי' בדב"א ח"א שם בסימן כו אות טו, וכן מצינו לענין דין מנחת כהן כליל תהיה, דכתב המנ"ח מצוה קלד, דאין דינו כמנחת כהן דכליל תהיה, ובתו"כ ריש פרשת אמור מרבי' דחלל מטמא למתים דאינו בכלל בני אהרן, וברמב"ן שם כ' שהטעם הוא דחללים אינם בכלל קדושת כהנים, והיינו דאין עבודתו כשרה מתורת כהונה.

ובאמת, כן מוכרח מכל סוגין במכות יא, ב, דדנינן בנודע שהוא חלל אם מתה כהונה או בטלה כהונה, וע"כ דינו כזר, והר"מ ברוש"ן פ"ו הי"ב פסק דבטלה כהונה וכאילו נגמר דינו בלא כ"ג ואינו יוצא משם לעולם, והיינו דדוקא לעבודה כשר, אבל לשאר מילי הוי כזר.

ועי' בשו"ע או"ח סימן קכח סמ"ב דחלל אינו נושא כפיו, והפר"ח העיר מד' הר"מ דגם להבא עבודתו כשרה, דהנה שי' הר"מ בפ"ו מביאמ"ק הי"י דעבודת חלל כשרה גם מכאן ולהבא. אכן, כבר כתב בס' אבן האזל שם לדייק בדברי הר"מ, שכתב דעבודתו כשרה לשעבר ולהבא אם עבד "לא חילל", ולא כ' דעבודתו כשרה, והיינו דאה"נ דאין עבודתו כשרה מחסרון כהונה, ורק דילפי' מהך קרא דבחלל ליכא פסול זרות בעבודתו ונ"מ לענין דאפשר לחזור ולעשות את העבודה עי"ש ואכ"מ. ומתבאר דגם לדעת הר"מ עבודת חלל אינה כשרה מצד עבודת כהונה אלא מרבוני מיוחד, ובוה ניחא קושיית הפר"ח, שהרי לכן הוא אינו נושא כפיו דהא אין עבודתו כשרה מתורת כהונה. והנה, הגבו"א בסוגין הקשה ע"ד הר"מ דעבודתו כשרה גם מכאן ולהבא, דא"כ אמאי אמרי' בגמ' דלרבי יהושע בנודע שהוא חלל אינו מחזיר את הרוצח, הרי כיון דעבודתו כשרה גם מכאן ולהבא אין כאן הפסק כהונה כדי להחשב כמתה כהונה, וממנ"פ כיון דעבודתו כשרה מכאן ולהבא ע"כ דהוי דין מיוחד לעבודה, ועי' בערל"נ ובדבר"י (סימן כב) מש"כ בזה, ולדברינו מיושב כיון דאין דינו ככהן וכדפי'.

ולפ"ז נראה דהר"מ, לשיטתו, יסבור בדין קליטת מזבח דבעי גברא כהן ועבודת כהן, ואשמעינן הר"מ דבעינן תרתי - דעבודתו תהא כשרה ושהגברא יהיה כהן. וזהו שכתב הר"מ דזר או כהן שאינו עובד אין המזבח קולטו, דזר היינו לרבות חלל דעובד, אבל כיון דהוא זר ועבודתו היא עבודת זר שהותרה, ולא עבודת כהונה, להכי אין המזבח קולטו. אולם, המנ"ח שם כתב דכל היכא דעבודתו כשרה בדיעבד מזבח קולטו, ולכן בחלל מזבח קולטו. ונראה לדון דלא כדבריו, אלא דבעי' שיהא מצווה לעשות העבודה, ובחלל כיון דאף אם עבודתו כשרה הרי הוא

אינו מצווה בעבודה, וגם להנך דליכא עליו איסור זרות אבל ודאי דהוא אין מצווה בעבודה, להכי אין המזבח קולטו.

